

Nereye Gideceğimizi Bilmeden...

4 – 26 Nisan 2015

Nereye Gideceğimizi Bilmeden

Nalan Yırtmaç ve Anti-Pop

“Geçen hafta, aramızdan Agnuni, Khajag, Zartaryan, Cangülyan, Dağavaryan ve Sarkis Minasyan, Ankaradan çağırılıp yola çıktılar. Şimdi nerede olduklarını bilmiyoruz. Üzülüyorum, çünkü İstibdat rejimi altında onca zorluk çektiğimiz halde, bu Hürriyet ve Meşrutiyet döneminde de haksız yere eziyete uğruyoruz. Vatan uğruna onca sene çile ve sıkıntı çekenlerin bahtına bu mu düşecekti!”

Sımpad Pürad’ın Ayaş hapishanesinden yazdığı, 30 Mayıs 1915 tarihli mektuptan

“Bir gün gitmek mecburiyetinde kalırsak ama... Tıpkı 1915’teki gibi çıkacaktık yola... Atalarımız gibi... Nereye gideceğimizi bilmeden... Yürüyerek yürüdükleri yollardan... Duyarak çileyi, yaşayarak ızdırabili...”

Hrant Dink’in “Ruh Halimin Güvercin Tedirginliği” yazısından

Yüz yıl önce, 24 Nisan 1915’te İstanbul’da Ermeni fikir önderleri, mebuslar, gazeteciler, yazarlar, siyasetçiler tutuklanır ve Çankırı ile Ayaş’taki toplama merkezlerine gönderilir. Daha sonra çoğu, cezaevlerinden salınan çete mensuplarına kırdırılır. Bu tutuklamalar İttihat ve Terakki hükümetinin kısa zamanda soykırım niteliği alan tehcir kararının ilk adımı olur. 23’ünü 24’üne bağlayan gece yaklaşık 250 kişinin tutuklanmasının ardından birkaç gün içinde 2500 kişiye yönelik büyük bir polis operasyonu düzenlenir.

24 Nisan ve sonrasında tutuklanan, sürgüne gönderilen ve öldürülen Ermeni aydınların portrelerinden oluşan iş, sanatçı Nalan Yırtmaç tarafından üretildi. Bu iş, onları “tutuklanıp götürülen Ermeniler” genel başlığından çıkarıp, adlarını yüzlerini bildiğimiz insanlara, kozmopolitan Osmanlı entelektüel ortamının aktif katılımcılarına dönüştürüyor. Yırtmaç’ın bugüne ulaşan az sayıda yayındaki fotoğrafları kaynak alarak kendi resimsel diliyle ürettiği bu portreler, kimilerince yok sayılan kimilerince de pek az bilinen bir geçmişi toplumsal hafızaya geri çağırıyor.

Hrant Dink’in 19 Ocak 2007’deki katlinin hemen ardından anti-pop’un hazırladığı iş, bu portrelerle bir arada sergileniyor. Böylelikle 1915 ile Hrant Dink cinayeti arasındaki acı veren sürekliliğe dikkat çekiliyor. Bir yanda yüz yıl önce tutuklanıp öldürülen aydınlar, diğer yanda daha birkaç yıl önce Türklerle Ermenilerin kendi kimliklerini sağlıklı bir şekilde yeniden kurarak eşit ve özgür biçimde yaşayacaklarına dair inancını hayatıyla ödeyen bir devrimci.

Osmanlı’da ve Türkiye’de yaşanan büyük felaket ile yüzleşmek, başını eğip birlikte yas tutmak için...

BİYOGRAFİLER

Yararlanılan Kaynaklar:

Teotig: *Biography by Rita Soulahian Kuyumjian & Monument to April 11 by Teotig, Gomidas Institute and Tekeyan Cultural Association, 2010.*

11 Nisan Anıtı, Teodik, Belge Yayınları, 2010.

24 Nisan 1915 – İstanbul, Çankırı, Ayaş, Ankara, Nesim Ovadya İzrail, İletişim Yayınları, 2014.

1. Rupen Zartaryan (Aslan)

Yazar, şair, gazeteci, eğitimci.

Eğitimini Harput'ta alan Zartaryan, yörenin doğasını, insanını öykülerine yansıtmıştır.

Ermeni taşra edebiyatının en önemli yazarlarından biri olan eğitimci Tılgadıntsi'nin (Hovhannes Harutyunyan) (1860-1915) öğrencisi oldu. Edebiyata olan yatkınlığını gören öğretmeninin teşvik etmesiyle Zartaryan ilk yazılarını henüz okul yıllarındayken yazmaya başladı. 1890 yılında, daha 16 yaşındayken yazdığı hikâyeleri, şiirleri ve yazıları Dzağig (Çiçek), Masis, Şirag ve Arevelyan Mamul (Doğu Basını) gibi Ermeni basınının önemli gazete ve dergilerinde yer almıştı.

Zartaryan, 1897'de Harput'un Mezre köyünde Hagop Simonyan'la birlikte Getronagan Okulu'nu kurarak öğretmenliğe bu okulda devam etti.

Taşnaksutyun içinde siyasi faaliyetlere katılması nedeniyle 1903 yılında tutuklandı. 1904'te yargılandı ve beraat etti.

1908 yılında Osmanlı anayasasının yeniden yürürlüğe girmesi üzerine, siyasi baskılar nedeniyle bulunduğu yurt dışından İstanbul'a döndü. Bir süre Jamanak (Zaman) gazetesine yazılar yazdı. İlköğretimde öğrencilerin eğitiminde kullanılan Meğraked (Bal Nehri) isimli ders kitapları serisini yayımladı.

9 Haziran 1909'da Agnuni ve Harutyun Şahrigyan'la birlikte İstanbul'da Taşnaksutyun'un yayın organı olacak, günlük Azadamard (Özgürlük Kavgası) gazetesini kurarak yayımlamaya başladı. Bu gazetede, 1915'te tutuklanıp öldürülünceye kadar yazar ve editör olarak çalışan Rupen Zartaryan, aynı zamanda İstanbul'daki Getronagan Okulu'nda öğretmenlik yapmaya da devam etti.

2. Boğos Kasparyan

Viyana Mikhitaryan ekolünden. 1906'da Vartabed oldu. Roma'da ilahiyat diploması aldı. Pazmaveb dergisinde yazılar yazdı.

3. Stepan Nalbantyan

İzmir'deki Alliance İsrayelit'ten mezun oldu ve burada gemi taşımacılığıyla uğraştı. Hınçak Partisi üyesiydi.

1915'in sonlarında, Talat rejimine karşı Türk unsurlarla birlikte ihtilal girişimi gayesiyle Fransızca bir manifesto yayımladı. Tutuklandı ve hapsedildi.

4. Sarkis Minasyan-Aram Aşod

Siyasetçi, gazeteci, eğitimci.

Cenevre'de Siyasal ve Sosyal Bilimler Yüksekokulu'nu 1903'te bitirdi.

Yüksekokula başlamasından sonra 1896 yılından itibaren Taşnaksutyun'un yayın organı Troşag'da çalışmaya başladı. Burada yaptığı değişik görevlerden sonra, 1899'da yazarlar kadrosuna girdi. Yıllarca çalıştığı bu gazetede, Osmanlı Devleti hakkında analizler içeren makaleler yazdı.

1905 yılında gittiği Boston'da Hayrenik gazetesini bir yıla yakın bir süre yönetti. Aynı yıl Cenevre'ye döndü. 1907 yılının ilk aylarında toplanan Taşnaksutyun 4. Kongresi'ne Balkan komitesi delegeesi olarak katıldı.

Bir yandan, özgün üslubu, nükteli ve sivri eleştirileri ile eğitici yazılar yazdığı Azadamard'da çalışırken, diğer yandan Getronagan Okulu'nda öğretmenlik yaptı, edebiyatla meşgul oldu. Pera (Beyoğlu) Esayan Okulu'nda, Ermeni dili, antik felsefe ekolleri konularında konferanslar verdi. Kasımpaşa'dan Ermeni Milli Meclisi'ne delege seçildi.

5. Garabed Paşayan (Taparig)

Doktor, Nisan 1912-Ağustos 1912 arasında görev yapan 2. Dönem Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda Sivas mebusu. 1888'de İstanbul Tıbbiye Okulu'nu bitirdi. Malatya ve Palu'da belediyede hekim olarak görev yaptı. 1889'da Div-

riği'ye yerleşerek doktorluk yapmaya devam etti. Aynı zamanda Ermeni ulusal faaliyetlerinde bulundu. Erzincan (Yerznga) bölgesinde Kalusd Arhanyan'la birlikte ihtilalci hareketlere katıldı.

1896 yılında İran'a göç eden Paşayan, Tebriz'de yedi yıl kaldı. Şah'ın özel saray hekimliğine atandı. Çalışmaları nedeniyle "Han" unvanıyla ödüllendirildi. Hayırseverlik ve eğitim işleriyle ilgilendi.

1903-1906 yıllarında Mısır-İskenderiye'de bulundu. Taşnaksutyun'a bağlı bir eğitim merkezinde Gambetta Basımevi'nin kuruluşunu yaptı. Bu matbaada Horizon (Ufuk) gazetesini çıkardı. 1904-1905 yıllarında Kilikya'dan sorumlu parti organının sekreteri olarak görev yaptı. Yeniden İran'a davet edildi ve Bender Gez şehrine yerleşerek altı yıl kaldı, doktorluk yaptı. İran Azerbaycan'ında Taşnaksutyun (Ermeni Devrimci Federasyonu) önder kadrosunda yer aldı.

Meşrutiyetin ilanından sonra, 1911'de İstanbul'a geldi. Ermeni Devrimci Federasyonu'nun İstanbul Merkez Komitesi'nde ve yayın organı Azadamard'da aktif görevlerde bulundu.

6. Hrant Ağacanyan

Tüccar, sarraf, banker.

Merzifon Koleji'nden mezun oldu. Amerika'da ticaret yaptı ve üç yıl kaldı. Daha sonra döndüğü İstanbul'da Sultanhamam Topalyan Han'da kardeşiyle beraber manifatura ticaretiyle uğraştı. Ayrıca sarraflık ve tefecilik yaptı.

7. Kevork Vişabyan

İzmir'de Taşnak saflarına katıldı. 1906'daki bombalı eylem sonucu yurt dışına kaçtı. Meşrutiyet'le Mısır'dan memleketi Kayseri'ye döndü ve cemaat işlerinde idarecilik yaptı.

8. Mıgırdıç Isdepanyan (Tavatyan)

Tüccar.

Genç yaşta Taşnaksutyun Fırkası saflarına katıldı.

1905'te Ermeni-Tatar (Azeri) çatışmalarında, hakkında başlatılan takibattan dolayı İran'a geçerek Enzel'e yerleşti. İran'da iç siyasi ortamın karışması ve Rusya'nın buna müdahale etmesi, Rusya'yı destekleyen Ermenilerin de takibata uğramasına yol açtı. Isdepanyan, İran'ı terk etmek ve Osmanlı topraklarına geçmek zorunda kaldı.

1911'de İstanbul'a geldi, Şişli'de Neptün Rus limonata-gazoz fabrikasını kurdu.

9. Bedros Kalfayan

Banka memuru.

Genç yaşlarda Hınçak Fırkası saflarına katıldı. 1894'te Atina'ya kaçarak Romanya ve Bulgaristan'daki Hınçak Fırkası'nın tüm şubelerinin genel sorumlusu oldu.

Kalfayan, Bulgaristan Rusçuk'ta bir yandan ticaret yaptı, diğer yandan Veradzınunt (Yeniden Doğu) haftalık dergisini çıkardı. Daha sonraları bu dergi Paris'te Abaka (İstikbal) adıyla yayın hayatına devam etti.

1910'da İstanbul'a geldi. Galata'da Voyvoda Caddesi'nde bulunan Société Ottomane adlı Ermeni bankasında, Şıkh-yants ve Khaçadryants Petrol Şirketleri'nin temsilcisi olarak çalışmaya başladı.

Ermeni Milli Meclisi'ne Samatya Altı Mermer'den delege seçildi.

10. Taniel Varujan

Kadıköy'deki Venedik merkezli Mıkhıtıryan okullarında okudu. Eğitimine Venedik'teki Mıkhıtıryan Okulu'nda devam etti. Brüksel'deki Kant Üniversitesi'nde okurken Ermeni gazetelerinde şiirleri yayınlandı. Meşrutiyet'le İstanbul'a döndü ve öğretmenlik yaptı. Sivas ve Tokat'taki Ermeni liselerinde müdürlük yaptı. Pera'daki Ermeni Katolik Lusaroviç Okulu'nun başına geçti ve sayısız öğrenci yetiştirdi. Aşk, sefalet ve vatan temalı şiirlerinin yer aldığı pek çok kitabı yayınlandı. Taşnaksutyun üyesiydi.

11. Yenovk Şahen

Tiyatro sanatçısı. "Demircilerin Grevi", "Kral Eğleniyor", "Othello" ve "Venedik Taciri"nde oynadı. Taşnaksutyun üyesiydi.

12. Andon Seraydaryan

Tokat vartabedi.

13. Keğam Parseğyan

Eğitimci, yazar, gazeteci, siyasetçi.

Paris'te bir yıl süreyle toplumsal ve siyasal bilimler dersleri gördü. İlk edebi denemelerini 1900-1903 yılları arasında yazdı ve dönemin gazete ve dergilerinde yayımladı. Henüz ergenlik çağında Manzume-i Efkâr'da gazetecilik mesleğine ilk adımını attı.

Başlangıçta yazdıklarının çoğunu yayımladığı günlük gazetelerden Surhantag (Postacı) ve Azadamard'da (Özgürlük Mücadelesi) köşe yazarlığı ve editörlük yaptı. Azadamard'da yazmaya başladığı günden, gazetenin kapandığı 1915 yılına kadar kalan yazarlardan biri de Parseğyan oldu.

1909-1910'da yakın dostu gazeteci yazar Şavarş Misakyan'la birlikte bir yıl boyunca edebiyat dergisi Aztag'ın (Etki) yayımlanmasında sorumluluk aldı.

1914'te Hagop Küfeciyen (Oşagan) (1883-1948) ve Gostan Zaryan'la (1885-1969) beraber Mehyan (Tapınak) dergisini çıkardı.

14. Dikran Çögüryan

Şair, yazar, eğitimci.

Dikran Çögüryan yazı hayatına 1909'da Masis mecmuasında başladı. 1910'da Avrupa'da Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı ülkelere yaptığı seyahatin dönüşünde anılarını Campus Vra (Yolumda) başlığıyla yayımladı. Aynı yıl Ermenice hikâyeleri Hayreni Tsayner (Vatandan Sesler) başlığı altında kitap olarak yayımlandı.

1911-1912 yıllarında İstanbul'da, yazar Mikayel Şamdancıyan'la birlikte, aynı zamanda birçok çalışmasını yayımladığı, Vosdan (Başkent) adlı üç aylık sanat ve edebiyat dergisini çıkardılar.

15. Hovhannes Kılıçyan

Çakmakçılar'da kırtasiye dükkânı sahibi. Önemli ders kitapları serisinin yayıncısıdır. Hınçak Partisi mensubu.

16. Tovmas Odabaşyan

1911'de Vartabed takdis edildi. Bir süre öğretmenlik yaptı. Özellikle coğrafya ilmine düşküdü.

17. Hovhannes Serengülyan (Vartges)

Gedikpaşa Ermeni Okulu'nda müfettişlik yaptı. H. Zarmayr takma adını kullanarak makaleler yazdı. 1892'de Taşnaksutyun'a girdi ve oradaki faaliyetlerinden dolayı hapsedildi. Osmanlı Bankası eyleminde yer aldı. Meşrutiyet'e kadar çeşitli hapisanelerde yattı. Ermeni Milli Meclisi'ne Üsküdar'dan delege seçildi. Osmanlı Meclisi'ne Erzurum mebusu olarak girdi. Burada yaptığı konuşmalar yerli ve yabancı basında yer aldı.

18. Nigoğos Tenekeciyan

Harput Koleji'nden mezun oldu ve orada tarih ve Türkçe dersleri verdi. 34 yıl öğretmenlik yaptı, o yörede öncü bir figürdü.

19. Keğam Tevekeliyan

Armaş mezunu. 1909'da Vartabed oldu. İstanbul'da iki yıl medeniyet ve din dersleri verdi. 1912-15'te Kiği'da ruhani liderdi. Hayrenik ve Azamard gazetelerinde ve çeşitli dergilerde yazılar yazdı.

20. Garabed Soğigyan

Dilbilimci ve kimya öğretmeni olarak Fırat Koleji ve Tılgadentsi okulunda çalıştı. Şiirler yazdı, Osmanlı ve Amerikan Ermeni yayınlarında "Gamsar" takma adıyla yazılar yazdı. 1910'da Yeprad dergisini yayınladı.

21. Yervant Çavuşyan

Bilim adamı, eğitimci, yazar ve gazeteci. Sanayi-i Nefise Mektebi'nde (Güzel Sanatlar Okulu) matematik öğretmeni.

Eğitimini Mekteb-i Sanayi ve Sanayi-i Nefise Mektebi'nde tamamladı. Daha sonra yirmi yıl boyunca aynı okulun matematik öğretmenliğini yaptı. Tzayn Hayrenyats (Vatanın Sesi) gazetesinin imtiyaz sahibi ve başyazarı Çavuşyan, makine mühendisliği alanında Osmanlı döneminin önemli bir bilim kitabı olan Çarkçılık isimli Türkçe eseri yazdı.

Yeniden örgütlenen [Reforme] Hınçak Partisi taraftarı, kurucusu ve yöneticisi oldu.

22. *Vartan Misiryan*

Merzifon Koleji'nden mezun olduktan sonra İstanbul Hukuk Okulu'na girdi. İzmir Sultaniyesi ve Mesrobyan Okulu'nda İngilizce öğretmenliği yaptı. Aşkhadank gazetesinde makaleler yazdı. Taşnaksutyun üyesiydi.

23. *Ardashes Harutyunyan*

Ermeni basınında yayınladığı şiir, öykü ve eleştiri yazılarıyla haklı bir üne kavuşmuştur. Lıkvadz Kınar, Yergunk ve Nor Kınar şiir kitaplarıdır.

24. *Nerses Zakaryan*

Eğitimci, yazar, gazeteci.

Katolik ticaret okulunda okudu. Türk diline hâkim bir eğitimci olarak İstanbul'un birçok okulunda öğretmen olarak görevlendirildi. 24 Nisan 1915'te tutuklanmadan önce Gedikpaşa Ermeni Okulu müdürüydü.

Hınçak Fırkası'nın taraftarı ve yöneticilerindendi. Ermeni Milli Meclisi'ne, Gedikpaşa'dan delege seçilmişti.

Osmanlıca Gramer kitabını hazırladı ve yayımladı. Abaka (İstikbal) ve Nor Aşkharh (Yeni Dünya) gazetelerinde yazdı.

25. *Harutyun Şahrigyan (Nitra Adom)*

Avukat, yazar, Taşnaksutyun Partisi önderlerinden.

İstanbul Üniversitesi Mekteb-i Hukuk'ta okuyarak avukat oldu. 1890'dan 1895'e, tutuklanıncaya kadar Trabzon'da avukatlık yaptı.

Taşnaksutyun'un Kafkasya ve İran'daki çalışmalarına katıldı. 1897 yılında, İranlı Ermeniler arasında propaganda ve örgütlenme faaliyetinde bulundu. Khanasor eylemini düzenleyenler arasında yer aldı. 1898'de yapılan Taşnaksutyun 2. Kongresi'nde Doğu Bürosu'nun yönetimine seçildi. Bakü'de örgütlenme çalışması yaptı.

1908 Ekim'inde ilk oturumunu gerçekleştiren Ermeni Milli Meclisi'nin üyesi olarak görev yaptı. Harutyun Şahrigyan, aynı zamanda 20 üyeli Cismani (Siyasi) Meclisi'nde Taşnaksutyun temsilcisi olarak yer aldı.

Şahrigyan ve arkadaşları, 1909'da Taşnaksutyun adına İstanbul'da bir matbaa kurdular. Agnuni ve Rupen Zartaryan birlikte Taşnaksutyun'un yayın organı Azadamard'ın editörlüğünü yapmaya başladı. Azadamard gazetesinde bazen imzasız, bazen de "Nini", "Vağınag" ve "Adom" takma isimleriyle önemli makaleleri yayımlandı.

26. *Ardavazd Kalenderyan*

1901'de Vartabed oldu. 1902-07'de Yezzinga'da, 1915'e kadar ise Yetesya'da ruhani liderdi. Eserleri Miyutenagan Harts ve Şınorhali Sarsurner'dir.

27. *Hagop Avedisyan (Ardzruni)*

Hınçak Partisi yöneticilerinden ve eğitimci.

1895'teki Babıâli gösterilerine katılmış olması nedeniyle arandığı için Bulgaristan'a kaçtı. Tiflis'te Ermenice yayımlanan ilerici ve liberal Ermeni yurtseverlerinin sözcüsü, Ermeni toplumu içinde nüfuzlu Mışag (Ekin) dergisinin kurucusu oldu, başyazarlığını yaptı. Burada Ruslar tarafından yeniden tutuklanarak, Kafkasya'nın ünlü Medeh Hapishanesi'ne girdi.

1898 yılı sonuna doğru Van'a geçti. Orada arkadaşı Taşnak Vartkes Serengülyan yaralı olarak tevkif edildiğinde, onunla işbirliği yaptığı suçlamasıyla tutuklandı. Serbest bırakıldıktan sonra ertesi yıl yeniden Bulgaristan'a gitti. Burada öğretmenlik yaptı.

İstanbul'da Hınçak Partisi'nin örgütlenme faaliyetleriyle meşgul oldu. Hınçak görüşlerini savunan çok sayıda Ermenice yazılar yazdı ve yayımladı. Gedikpaşa'dan Ermeni Milli Meclisi'ne delege seçildi. Vanlıların kurduğu Vanlılar Konseyi'ne üye seçildi.

28. *Siamanto (Adom Yarcanyan)*

Şair.

Genç yaşta başladığı şiir çalışmalarını takip eden öğretmeni Karekin Vartabed Sırvantzdiyants (1840-1892), Adom Yarcanyan'a, kendi öykülerinden birinde yer alan bir kahramanın ismi olan Siamanto'yu lakap olarak kullanmasını tavsiye etti.

1897-1900 arasında Sorbonne'da edebiyat ve felsefe okudu. Eğitimini tamamladıktan sonra Cenevre'ye döndü.

Cenevre'de Taşnaksutyun'un yayın organı Troşag (Bayrak) gazetesinde çalıştı. Ermeniler için eşit haklar talep eden

yazılarıyla Osmanlı yönetimine sert eleştirilerde bulundu.

Siamanto, anayasanın yeniden yürürlüğe girdiği 1908'e kadar Avrupa'da kaldı.

Hetanos Yerker'le (Pagan Şarkılar) birçok insana esin kaynağı olan ve Taniel Varujan (1884-1915) tarafından başlatılan yeni edebiyat akımına katıldı.

29. Jak Sayabalyan (Paylag)

İngiliz Konsolosluğu tercümanı.

İki yıl İzmir Amerikan Koleji'nde okuduktan sonra ticaret hayatına atıldı. 1904'te Konya'ya döndü ve beş yıl İngiliz Konsolosluğu'nda tercüman olarak çalıştı.

Okul yaşamından kesitler aktardığı ilk romanı Araçin Serı (İlk Aşk) 1906 yılında İstanbul'da yayımlandı. 1909'da İstanbul'a geldi ve gazeteciliğe başladı. İlk olarak Şehbal dergisinde müdürlük yaptı. İlk kısa mizah yazısı Surhantag gazetesinde çıktı. Daha sonra İstanbul'da çıkan Ermenice gazetelerde ve yıllık dergilerde yazdı.

Birçok yabancı yazarın eserlerini tercüme ederek Ermeniceye kazandırdı.

1910 yılında kurulan Osmanlı Ermenileri Yayın Cemiyetinin yönetim kurulunda Krikor Zohrab, Domino, A. Halaçyan, Dr. Torkomyan gibi dönemin tanınmış ve aydın kişileriyle birlikte yer aldı. Ermeni Ulusal Meclisi'ne Konya'dan delege seçildi.

30. Vartan Kahana Aslanyan

1864'te İstanbul'da bir kitabevi kurdu. Dokumacılık fabrikası açarak takdirname aldı. 1897'de papaz oldu. 12 yıl Divrik'in Zmara köyünde görev yaptı. Tilgadentsi mektebi ve Sımpadyan Kız Koleji'nde coğrafya, tarih ve din dersleri okuttu. İstanbul Ermeni gazetelerinde din ve ahlâk konularında makaleler yazdı.

31. Stepan Saryan

Venedik Ermeni Katolik Mikhitaryan Ekolü'nden. 1877'de Vartabed oldu. Roma'da İlahiyat Fakültesi'nden mezun olduktan sonra Ermenilere ait olan St. Lazzaro adasına döndü. Öğretmenlik ve dergi yöneticiliği yaptı ve Trabzon'a dönüp okul müdürü olarak çalıştı.

32. Krikor Torosyan (Gigo)

Gigo isimli mizah dergisinin sahibi ve yazarı.

İlköğrenimini bitirdikten sonra bir süre tezgâhtar olarak çalıştı.

Lila mizah gazetesinde çıkan ilk yazıları ciddi konular üzerineydi. Kasım (Misak Koçunyan) ve Hagop Der Hagopyan'ın telkiniyle Manzume dergisinde haftalık mizahi yazılar yazmaya başladı.

Anayasal düzene geçildikten sonra Dzağik ve Arevelk gazetelerinde muharrir olarak çalıştı. Yervant Tolayan'la birlikte mizahi Gavroş dergisini, Yervant Odyan ve Hampigyan'la birlikte Dzağik (Çiçek) dergisini çıkardı.

Krikor Torosyan, beş yıl süreyle de 300 sayfalık Gigoyi Daretsuys'ını (Gigo Yıllığı) hazırladı ve yayımladı. Bu arada kendisi için "Panagokh" (İntihalcı), "Lrutyunyan" (Sessizlikyan) ve "Inger Gigo" (Yoldaş Gigo) gibi takma adlar kullandı.

33. Şavarş Sahagyan

Armaş mezunu. 1905'te Vartabed oldu. Bir süre Ruhban Okulu müdür yardımcılığı yaptı. 1915'e kadar Habeşistan'da Ermenilerin ruhani lideri oldu.

34. Dikran Odyan

1896-1906'da İran'da öğretmenlik yaptı. Orada Hınçak saflarına katıldı. Değişik isimlerle partinin yayın organlarında ve diğer gazetelerde yazılar yazdı. Yergir gazetesini çıkardı.

35. Arakel A. Abroyan

İzmir St. Jozef mezunu. Afyon'da Reji'de çalıştı. Manisa'da tüccarlık yaptı. G. Esayan ticarethanesinde muhasebecilik yaptı. Hınçak üyesiydi.

36. Bedros Manukyan

Fırat Koleji'nden mezun oldu. Bir yıl öğretmenlik yaptıktan sonra Beyrut Amerikan Tıbbiyesi'nde okudu. İhtisasını

ilerletmek için Amerika'ya gitti. Meşrutiyet'ten sonra İstanbul'a gelerek mesleğini icra etti, toplumsal faaliyetlerini sürdürdü.

37. Episkopos Nerses Taniyelyan

Sis Manastırı ve Samatya Sahagyan'dan mezun oldu. 1890'da Vartabed oldu ve İskenderun'a tayin edildi. Zeytun İsyanı tertipçilerinden olduğu gerekçesiyle 7 ay hapis yattı. On yıl Üsküdar'da vaizlik yaptı. Sis'e tayin edildi ve burada müdür olarak çalıştı. Kilikya kıyımından sonra Hacı müdafaasını yönettiği gerekçesiyle üç buçuk ay hapsedildi. 1914'te Yozgat ruhani lideri oldu. 1911'de Episkopos takdis edildi. "Sisli Vartabed" takma adıyla yazılar yazdı.

38. Gamella Pilibosyan

Tokat'ta başrahibe.

39. Onnik Sırabyan

Bir süre kâtiplik yaptıktan sonra ailesi ile birlikte Filibe'ye geçti ve Kuyumcuyan Ticarethanesi'nde çalıştı. Taşnak-sutyun üyesiydi. Meşrutiyet'le İstanbul'a döndü ve Onnik-Jirayr Firmasını ve Partoğ Zoryan ile birlikte Lüsağpür Yayinevi'ni kurdu.

40. Yeznig Kalpakçıyan

Galatasaray Lisesi'nde ve Mülkiye'de okudu. 1886'da Vartabed ve 1912'de Piskopos oldu. Taşra kazalarında yılmadan çalıştı. 1915'e kadar Palu'da ruhani liderdi.

41. Sarkis Suin (Süngücüyan)

Mülkiye'den mezun oldu. Bahriye Nezareti Mütercimler Odası'nda ve Düyun-u Umumiye'de memurluk yaptı. Hapis yattı, Mısır'a kaçtı, oradan Bulgaristan'a geçerek öğretmenlik ve ticaretle meşgul oldu. İki yıl İravunk gazetesine makaleler yazdı. Meşrutiyet'le İstanbul'a döndü ve Kumkapı'dan delege seçildi.

42. Sımpad Pürad

1885-87'de Gümölcine ve Zeytun okullarında müdürlük yaptı. 1887-90'da Samsun'da bizzat açtığı okulun müdürü oldu. Hınçak Partisi'nin yetkilisi olarak, Ermeni köy ve kasabalarını dolaştı, propaganda yaptığı gerekçesiyle tutuklanarak tam beş yıl Maraş ve Halep cezaevlerinde yattı. Serbest kalır kalmaz İstanbul'a geldi ve Aramyan Okulu'nda bir yıl çalıştı. 1896'da Mısır'a kaçtı ve partiden istifa etti. Kahire'de açtığı okul dört yıl boyunca eğitim verdi. Pünig ve Nor Or gazetelerini ve Kağapar dergisini yayınladı. 1904'te İskenderiye Ermeni Okulu'nun müdürlüğüne atandı. Meşrutiyet'in ilanından sonra İstanbul'a döndü ve doğum yeri olan Zeytun'dan Ermeni Yerel Meclisi'ne delege seçildi. Yapıtları genelde ulusal sorunları konu almaktadır.

43. Hampartsum Boyacıyan ("Murad")

Doktor, Osmanlı Meclisi'nde Mebus.

İstanbul'da yarım bırakmak zorunda kaldığı tıp eğitimini Cenevre'de tamamladı ve doktor diplomasını aldı. Hampartsum Boyacıyan, 1887'de kurulan Sosyal Demokrat Hınçak Partisi'yle 1888'de İstanbul'da tıp okurken ederken ilişki kurdu. İstanbul'da partinin ilk organizatörleri ve önderleri arasında yer aldı. Mihran Damadyan ve daha birçok Ermeni, Boyacıyan sayesinde Hınçak Partisi saflarına katılmıştır.

44. Hovhannes Harutyunyan

Harput'ta okul açmış, birçok öğrenci yetiştirmiştir. Surp Hagop Okulu'nu yönetmiştir. Öğretmenliğe sadık kalmakla birlikte edebiyatı da gözardı etmemiş, öykü, roman ve tiyatro eserleri kaleme almıştır. Eserlerinde Ermenilerin geleneksel hayatını renkli bir dille tasvir etmiştir.

45. Hovhannes Kazancıyan

Tokat'ta hukuki danışmanlık ve ticaret yaptı. Arevelk gazetesinde makaleler yazdı. Ermeni gazete ve dergilerinde dilbilimcilikle ilgili araştırma ve eleştiri yazıları yazdı. Tokat Taşra Ermenicesi ve üç ciltlik Günümüz Ermenicesi'nin Grameri kitaplarını yayınladı. Getronagan Lisesi'nde Ermenice öğretmenliği yaptı. Amasya ve Merzifon'dan Ermeni Mahalli Meclisi'ne seçildi.

46. Vahan Hüsisyen

Ermeni Mektebi'nden mezun olduktan sonra babasının ticarethanesini yönetti. Çok erken yaşlarda Taşnak saflarına katıldı ve mahalli gençliğin lideri oldu. Arkadaşlarıyla dernek, tiyatro ve sendikalar kurarak okul ve propaganda sorunlarıyla ilgili köy köy dolaştı.

47. Edvar Beyazyan

1893'te eczacılık diploması aldı. İpek kozacılığına yönelerek, Bursa'nın Koza Üretim Okulu'nda müdür vekilliği yaptı ve Düyun-u Umumiye'de koza üretim genel müfettişi olarak çalıştı. Taşnaksutyun üyesiydi. Azamard gazetesine yazılar yazdı.

48. Levon Ağababyan

Matematik öğretmeni, yazar.

Erzurum Sanasaryan Okulu'ndan mezun oldu. 1908-1914 arasında Kütahya ve Akşehir'de Ermeni okullarında matematik öğretmenliği ve müdürlük yaptı. Kütahya'da üç yıl kendi açmış olduğu bir okulu yönetti. Azadamard gazetesinde yazılar yazdı.

49. Stepan Miskçıyan

Tıbbiye'den mezun olduktan sonra pratisyen hekim olarak Yedikule Ermeni Hastanesi'nin doğum ve cerrahi bölümlerinde çalıştı. Yaşadığı Ortaköy semtinde Katolik Ermeni cemaati içerisinde yöneticilik yaptı.

50. Mihırtad Haygazn

Eğitimci, şemsiye tüccarı.

1909'da Eçmiyadzin'de İstanbul Ermeni Patrikhanesi'nin temsilcisi olarak bulundu. Ermeni Milli Meclisi'ne Rodosto'dan (Tekirdağ) delege seçildi. 1909'da İstanbul Beşiktaş'ta Aharonyan Ermeni Spor Kulübü'nü kurdu ve daha sonra başkanlığını yaptı.

Sürgünde yaşadıklarından esinlenerek tiyatro eserleri yazdı, sahneye koydu.

51. Ğazar Ğazaryan (Marzbed)

Eğitimci. Yenikapı Ermeni Okulu müdürü.

Münih'te pedagoji eğitimi aldıktan sonra Bulgaristan'a geçerek Ermeni okullarında öğretmenlik yaptı. Taşnaksutyun Fırkası tarafından İran'a gönderildi. Hoy şehrinde Taşnaksutyun sorumlusu olarak görev yaptı.

İttihat ve Terakki'nin Bitlis Kongresi'ne Taşnaksutyun temsilcisi olarak katıldı. Kongreden sonra Bitlis'te hem Taşnaksutyun görevlisi hem de öğretmen olarak çalışmak üzere kaldı.

İstanbul'a gelip birkaç yıl süreyle Yenikapı Ermeni Okulu'nun müfettişliğini yaptı. Yeniden Bulgaristan'a gitti ve Taşnaksutyun'un örgütlenmesi için çalıştı. Dünya Savaşı çıkınca İstanbul'a geldi.

52. Arisdakes Kasbaryan

Avukat, yazar, tüccar.

1880-1891 tarihlerinde birçok milli, resmî ve ticari işlerden sonra avukatlık yapmak üzere İstanbul'a yerleşti. Ermeni Milli Meclisi'ne Adana'dan delege seçildi.

1880-1910 yılları arasında Manzume, Mecmua-ı Ahbar, Püzantion ve Surhantag'da, Türkçe ve Ermenice olmak üzere, toplumsal sorunları konu alan makaleler yazdı.

Özellikle hukuki konularda ve Türkçe olarak çok sayıda eser verdi.

53. Jirayr (Partoğ Zoryan)

Yayıncı.

18 yaşında Bulgaristan Filibe'ye gitti ve özel dersler aldı. Rupen Zartaryan'ın Filibe'de yayımlamakta olduğu Razmig (Muharip) gazetesinin yöneticiliğini yaptı.

Meşrutiyetin ilanından sonra, İstanbul'a geldi. Filibe'den tanıştığı Onnig Sırabyan'la birlikte Onnig-Jirayr Kitabevi'ni ve Lusağpyür (Işık Kaynağı) Yayınevi'ni kurdu. Rupen Zartaryan'ın hazırladığı, ilköğretimde öğrencilerin eğitiminde kullanılan Meğraked (Bal Nehri) isimli ders kitapları serisini ve Yergrakordzi Paregamı (Ziraatçının Dostu) başlıklı profesyonel el kitabını yayımladı. Şebinkarahisar'dan Ermeni Milli Meclisi'ne delege seçildi.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38
51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63
76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88

İsimsiz, 100 adet 30x40 cm tuval üzerine stencil ve akrilik
Nalan Yırıtmaç, 2015

3	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
8	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50
3	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75
8	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100

54. Hagop Terziyan (Hagter)

Eczacı.

Eczacılık Mektebi'ne devam etti ve 1900 yılında diplomasını aldı. Önce Haçin'de, sonra Adana'da eczane açtı. İstanbul Ermeni gazetelerine "Hagter", "Hmayag", "Davros", "Hito" ve "Tiğtagits" mahlaslarıyla gönderdiği yazıları yayımlandı.

Haçin'de konuşlanmış bulunan Elbistan Redif [İhtiyat] Taburu Fahri Eczacısı olarak üstün hizmetleri dolayısıyla 1907 tarihinde Sanayi Madalyası'yla taltif edildi.

1909 yılındaki Adana Ermeni katliamından şans eseri kurtuldu. Ardından İstanbul'a geldi. Meşhur Ermeni balıkçı semti olan Kumkapı'da Adana Eczanesi'ni (Eczane-i Adana) açtı. Eczane-i Adana, 1909-1911 yılları arasında faaldi. Terziyan, 1912'de Adanayı Gyankı ve Giligyo Ağedi (Adana'da Hayat ve Kilikya Felaketi) isimli Ermenice eseri yayımladı. Ancak kitabın el yazmalarına İttihat ve Terakki hükümeti tarafından el konuldu ve yayımı yasaklandı.

55. Harutyun Kalfayan

Hukuk Fakültesi mezunu. Taşnaklar arasında tanınmış bir isimdi. Uzun yıllar Mısır ve İsviçre'de kaldıktan sonra Meşrutiyet'le yurda dönüp İzmir'de toplumsal faaliyetlerde bulundu. İstanbul'a dönüşünde Belediye'de müfettiş olarak çalıştı ve Bakırköy belediye reisliğine getirildi. Sürgüne gönderilinceye kadar bu görevin başındaydı.

56. Nazaret Dağavaryan

Uzman doktor, tarihçi, Sivas Mebusu, merkezi ABD'de bulunan Ermeni Yardımseverler Genel Birliği (Armenian General Benevolent Union-AGBU) kurucularından.

Paris'te Ziraat Yüksekokulu'nda okudu. 1883'te ziraat mühendisi diplomasıyla mezun olduktan sonra aynı yıl İstanbul'a döndü.

İstanbul'da kısa bir süre Ziraat Nezareti'nde çalıştıktan sonra Sivas'ta Ermeni okulunda müdürlük yaptı. Sivas bölgesindeki Ermeni okullarının baş yöneticiliğini yaptı.

Sivas'tayken yazdığı yazıları İstanbul'daki Ermenice gazetelere göndererek yayımlattı. 1885 yılında İstanbul'a geldi ve Kadıköy'de bulunan Aramyan Okulu'nun müdürlüğünü üstlendi. Botanik, tıp ve zooloji alanında yayın yapan, aylık Kidagan Şarjum (Bilimsel Hareket) dergisini kurdu.

Dağavaryan, 1892 yılında Pasteur Enstitüsü'nden diplomasını aldı ve 1893'te tıp hekimi olarak İstanbul'a geldi.

1895'te Dzakumin Hay Darits (Ermeni Harflerinin Doğuşu) adlı araştırması, Viyana'da yayımlandı.

1897'de Fransız Hastanesi'nde asistan doktor olarak çalıştıktan sonra, 1895'ten beri müfettiş olarak görev yaptığı Ermeni Surp Pırgiç Hastanesi'nin 1899'da başhekimisi oldu ve hastanenin yönetimini üstlendi. Hastanede modern tıp yöntemlerini ve yönetim düzenlemelerini uygulamaya koydu.

1905 yılının sonunda Kahire'ye giden Dağavaryan burada doktorluk ve öğretmenlik yaptı. Ertesi yıl 15 Nisan

1906'da bir araya gelen Ermeni hayırseverleriyle birlikte, Bogos Nubar Paşa'nın önderliğinde Ermeni Yardımseverler Genel Birliği'nin kuruluşunu gerçekleştiren on kişinin içinde yer aldı.

Nazaret Dağavaryan, Mısır'da kurulan Ermeni Anayasal Demokrat Partisi'nin yöneticisi oldu.

Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın kurucularından biri oldu. Sivas mebusu olarak fırkanın ilk yönetiminde ikinci başkanlık görevini üstlendi.

1909'da Dr. Nazaret Dağavaryan'ın mesleki ve sosyal konularda birçok araştırması yayımlandı.

1913 yılında İstanbul Şehremaneti'ne (Belediye) genel müfettiş olarak tayin edildi.

57. Arşag Tütüncyan

Yeznigyan Okulu'ndan mezun olduktan sonra Yezzinga, Kemah ve Karin'de öğretmenlik yaptı. Protestan vaiz olarak Hunus'ta çalıştı. 1903'ten itibaren Osmanlı Ermeni gazetelerinde A. Seruni takma adıyla yazılar yazdı.

58. Aram Açıkbaşyan

Hukuk okudu. Hınçak Partisi üyesiydi. 1897'de Kumkapı gösterisini örgütleyenlerdendi. Sivas ve Kapadokya yöresinde Ermeni gençleri örgütleme çalışmaları yürüttü. 1905'te Delege Meclisi kendisini Merkezi Yönetim üyeliğine seçti.

59. Hagop Hovhannesyanyan

S. Mesropyan ve St. Jozef'te okudu. Bir süre kâtiplik yaptı. Pokır Hayk'ta (Küçük Ermenistan) Taşnak propaganda sorumlusuydu. 1910'da Beyrut'a geçti ve dört yıl sonra Fransız Tıbbiyesi'nden mezun oldu.

60. Hampartsum Hampartsumyan

Gazeteci, yazar.

Meşrutiyetten önce gazeteciliğe Surhantag'da (Postacı) başladı. Öldürülünceye kadar, Azadamard'da yazılar yazdı, editörlük yaptı. Taşnaksutyun üyesiydi.

Azadamard'daki göreviyle aynı zamanda La Turquie, L. Herald, B. Tagseblatte, K. Zeitung ve L'Humanité gazetelerine muhabirlik yaptı. Mektupla eğitim yoluyla stenografi eğitimi gördükten sonra katıldığı yazılı imtihanla Avrupa'dan diploma ve bir de onur belgesi sahibi oldu.

61. Karekin Gozigyan

1901'de Hınçak Partisi üyesi olması sebebiyle tutuklandı. İki yıllık hapisten sonra Cenevre'ye geçti. Burada Y. Balyan'la birlikte Panvor adlı sosyalist dergiyi yayınladı. Tiflis'te sonradan kapatılacak üç ayrı sosyalist dergiyi yönetti. Meşrutiyet'le İstanbul'a geldi ve Manzume gazetesinde yazmaya başladı. Mürettepler Derneği'ni kurdu ve Nazaryants'la birlikte Nor Gyank haftalık mecmuasını çıkardı.

62. Yervant Sırmakeşkhanlıyan

"Yervant" takma adıyla, balıkçıların hayatını konu alan hüznü öykülerini, Türkçe ve Ermenice olarak Ceride-i Şarkıye, Arevelk ve Masis gazetelerinde yayınladı. Varna'ya göç etti ve orada öğretmenlik yaptı. Şarjum gazetesini ve Şaviğ dergisini çıkardı. Sansürün yoğunlaşmasından ötürü Varna'dan Püzantiyon gazetesine yazılarını "Y. Kağ-tagan" takma adıyla yolladı. Mısır'da öğretmenlik yaptı. Lusape'in baş muhabiri oldu ve Anahid dergisinde yazdı. Meşrutiyet'le İstanbul'a döndü ve Arevelk gazetesinin baş muhabiri oldu. Bayburt Mahalli İdare Meclisi'ne seçildi. Üsküdar Surp Haç Ruhban Okulu'na müdür oldu. Harput Ermeni okulunda müfettişlik yaptı ve oradan Jamanag gazetesine makaleler yazdı.

63. Sıpad Saadetyan

1895'te Vartabed oldu. 1896'da Geyve Ermeni köylerinde vaizdi. 1897'de Balat ve Gedikpaşa kiliselerinde vaizliğe devam etti. 1915'e kadar Karin'de ruhani lider olarak görev yaptı.

64. Nerses Papazyan

Din adamı, yazar.

Çocukluğunu Van'da geçirdikten sonra, İstanbul'a gelerek Yedikule Ermeni Yetimhanesi'nde okudu. Oradan İzmit Armaş Ruhban Okulu'na devam etti. Der Maşdotz (din adamı) adını alarak Vartabed oldu. Din adamı olarak Amerika'ya gönderildi. New York'ta Columbia Üniversitesi'nde tahsilini tamamladı. Burada Taşnaksutyun taraftarı oldu. Amerika'da 9 yıl kaldı. Daha sonra Kafkasya'ya gönderildi. Ermeni-Tatar (Azeri) çarpışmalarına katıldı. Rus hükümetinin kilise mülklerine el koymasına karşı çıkması nedeniyle sınırışı edildi. Tahran'a gitti. Burada Ermenilerin ruhani önderi olarak iki yıl kaldı. Din adamı olması, siyasal faaliyetlere katılmasında engel oluşturduğundan ruhani görevlerinden ayrıldı. Yeniden Amerika'ya döndü.

1906'nın sonunda, Boston'da yayımlanan Hayrenik (Vatan) gazetesinin yönetimini üstlendi. Meşrutiyetin ilanından sonra İstanbul'a geldi. Taşnaksutyun propagandacısı olarak görev yaptı. Azadamard yayımlandığında, gazetenin Ermenice bölümünde editör olarak 11 Şubat 1915'e kadar çalıştı.

Arti Varjarian'da (Çağdaş Mektep) öğretmen olarak çalıştı. Kilise kanunlarına göre, Ermenilerin evlilik ve boşanma gibi davalarına bakıp avukatlık yaptı.

65. Keşiş Husik Kaçuni

1886'da Keşiş takdis edildi. Taşnaksagan Partisi'nden. 1895'te Harput'ta hapsedildi. 1897'de Patrikhane'nin nezaretinde İstanbul'a gönderildi. Sürgün oluncaya kadar İstanbul'da kaldı. Ermeni Meclisi delegesiydi.

66. Serovpe Noradungyan

Eğitimci, Osmanlıca dilbilgisi uzmanı.

Erzurum'da Sanasaryan Okulu'ndan mezun oldu. Darülfünun'da tahsil gördü, derslere katıldı.

1903-1915 yılları arasında Sanasaryan Okulu'nda Türkçe öğretmeni oldu. İstanbul'da Ermeni Ulusal Meclisi'ne Sığert (Siirt) delegesi seçildi. Taşnaksutyun üyesiydi.

67. Episkopos Khosrov Behrigyan

Armaş manastırı mensubu. İstanbul ve havarisinde vazilik yaptı, 1915'e kadar Gesariya'da ruhani liderdi.

68. Melkon Gürciyan (Hrant)

Gazeteci, yazar, siyasetçi, Ermeni dil bilimcisi ve tarih okutmanı. Ermeni Ulusal Meclisi üyesi.

1878'den 1896'ya kadar, yurt dışında kaldığı ve tutuklandığı süreler dışında, Galata'daki Getronagan Lisesi'nde, Rodosto'da (Tekirdağ), Samatya'daki Nunyan-Vartuhyan, Mezburyan gibi birçok değişik okulda Ermenice ve tarih dersleri verdi.

1896'da meydana gelen olaylar ve siyasi koşullar nedeniyle Bulgaristan Varna'ya gitmek zorunda kaldı. Burada "Şavasb" takma adını kullanarak Şarjum (Hareket) gazetesinde yazılar yazdı. Varna'da Ardzrunyan Okulu'nu kurdu. Yokluğunda İstanbul'daki evi polis tarafından arandı ve birçok edebi çalışması imha edildi.

1898'de İstanbul'a döndü ve tutuklandı. Altı ay hapisinde kaldıktan sonra Kastamonu'ya sürüldü ve on yıl kaldı. Burada kaldığı dönemde, gizlice özel dersler verdi, öğretmenlik yaptı ve edebi çalışmalarını sürdürdü.

1908'de İstanbul'a dönmek üzere serbest bırakıldı. İstanbul'da eğitimciliğe devam etti, toplumsal etkinliklere katıldı. Aynı yıl İstanbul'da kurulan Fedakaran-ı Millet Cemiyeti'nin üyesi oldu ve faaliyetlerine katıldı.

69. Diran Kelegyan

Marsilya'da ticaret okudu. Manzume-î Efkâr gazetesini yönetti. Bir yıl boyunca Ermeni harfleriyle Türkçe yayınlanan Cihan gazetesini çıkardı. Saadet gazetesinde başyazar ve başmuhabir olarak çalıştı. 1894 olayları yüzünden Yunanistan ve Marsilya'ya geçmek zorunda kaldı. İstanbul'a döndüğünde çeşitli gazetelerde çalıştı ve Patrikhane'nin baştercümanı oldu. Katliamlar sonrası Avrupa'ya geçti ve gazetecilik yaptı. 1898'de İstanbul'a dönüp Sabah gazetesinde çalışmaya başladı. Siyasi nedenlerle İstanbul'u terk etti, Mısır'a gitti ve orada da gazetecilik yaptı. Meşrutiyet'le İstanbul'a dönüp Ermeni gazetelerinde çalıştı.

70. Parunag Ferukhan

Yerel yönetici, keman hocası.

1884 İstanbul doğumlu. Hukuk Mektebi'ne devam etti. Maliye Vekaleti'nin Bakırköy (Makriköy) şubesinde memur olarak çalıştı.

71. Hovhannes Arozyan

Yale Üniversitesi'nde okudu ve madenler üzerine tez yazdı. Meşrutiyet'le beraber memleketine döndü ve Sivas'ta Sanasaryan Okulu'nda öğretmenlik yaptı. Merzifon Koleji'nden aldığı davet üzerine Merzifon'a yerleşti.

72. Kevork Tercimanyan

Tüccar, spor eğitimcisi.

Ticaretle meşgul oldu. Ermeni ulusal siyasi faaliyetlere ve siyasi partilere dahil olmadı.

Edebiyat tarihine, edebiyata ve dilbilimine meraklıydı. Spor faaliyetlerine çok tutkundu. 1911-1914 yıllarında, İstanbul'da Ermeni spor oyunları turnuvalarını düzenleme komitesinde yer aldı.

Kadıköy'de kurduğu Masis Beden Eğitimi Kulübü'nün başkanlığını yapmış olması 24 Nisan 1915'te tutuklanmasına sebep oldu.

73. Rosdom Rosdomyan (Rüstem)

Halı tüccarı.

18 yaşında İstanbul'a geldi ve Georgof Ticaret'in temsilcisi oldu. Daha sonra kendi işini kurdu, halı ticaretinde ilerledi. Amerika ve Avrupa'nın ticari çevrelerinde bir Osmanlı iş adamı olarak ün yaptı. Hiçbir partiye mensup değildi.

74. Khaçadur Nahigyan

Tenekeciyan ile Yeprad Koleji'nin ilk mezunlarından. Matematik ve gökbilim uzmanı.

75. E. Agnuni (Haçadur Malumyan)

Gazeteci, siyasetçi.

Yüksek tahsilini Cenevre’de yaptı.

1883’ten itibaren, Tiflis’te Krikor Ardzruni’nin yönettiği Mşag gazetesinin yazarları arasında yer aldı ve yazılar yazdı.

Taşnaksutyun içinde örgütçü ve yönetici kimliğiyle önemli görevler üstlendi.

Kitleleri etkileyen güçlü bir yazar olarak Troşag kadrosunun önemli yazarları arasında yer aldı.

76. *Viramşabuh Arabyan*

Tüfek ustası.

Malkara’da doğdu. 20 yaşındayken Taşnaksutyun saflarına katılıp Bulgaristan’a geçti. 1908 yılına kadar silah yapımı işinde çalıştı. Meşrutiyetin ilanı üzerine Türkiye’ye döndü. 1909 yılında Osmanlı ordusuna girdi ve silah uzmanı olarak görev yaptı. Daha sonra Taşnaksutyun tarafından Yemen’in Sanaa şehrine gönderildi. Oradan Vram imzasıyla Azadamard gazetesine yazılar yazdı. 1915 yılında İstanbul’a dönmüş bulunuyordu.

77. *Hagop Ağaser*

Almanya’da pedagoji okudu ve İskenderiye Ermeni Okulu’nda müdürlük yaptı. Taşnaksutyun, programına sosyalizmi dâhil edince partiden istifa etti. Meşrutiyet’le İstanbul’a dönünce Birleşik Merkezi Kurul tarafından Adana ve Kiği’daki okullara müdür atandı.

78. *Onnig Tertsagyan (Viramyanyan)*

Ermenistan’da Ruhban Okulu’nda okudu. İstanbul’da Rus postanesinde çalıştı. Koyu bir Taşnak’tı. Osmanlı Bankası baskını vesilesiyle aranınca Filibe’ye oradan Cenevre’ye kaçtı ve bir süre Troşag gazetesinde çalıştı. Amerika’ya geçip Boston’da yayınlanan Hayrenig gazetesinde editörlük yaptı. 1907’de Kafkasya’ya, Meşrutiyet’le de yurda döndü, Van’da cemaat işleriyle uğraştı. İstanbul’a gidip Azamard gazetesine girdi. Meclis-i Mebusan’a Van’dan mebus seçildi.

79. *Gagik Ozanyan*

Merzifon’da Anadolu Koleji’nde okudu. Bir süre ticaretle uğraştı. Hınçak Partisi sorumlusu olmakla suçlanıp hapse atıldı. Merzifon Surp Sahagyan Okulu’nda Ermenice, İktisat-ı Siyasiye ve Ticaret dersleri verdi. İstanbul’da çıkan Ermenice gazetelere yazılar yazdı ve Merzifon’da “Hayguni” dergisini yayınladı. Filoloji ve tarih alanlarında incelemeleri yayımlandı.

80. *Onnig Mağazacıyan*

Ciltçi.

Babiâli Caddesi’nde Hayrenik (Vatan) Cilhanesi’nin sahibi ve aynı zamanda Kumkapı Kitapçıları Kalkındırma Derneği’nin başkanı. Haraçtimaser Ingerutyun (İlerici Toplum) Derneği’nin başkanı Mağazacıyan, A. Biberciyan’la birlikte Asya ve Avrupa Türkiyesi’nin büyük haritalarını ve cep atlasını yayımlamıştı.

81. *Kevork Hürmüz*

Venedik’teki Murad Rafaelyan Mikhitaryan Okulu’na gitti. Avrupa gazetelerinde ve en çok da Times gazetesinde muhabirlik yaptı. Ermeni Katolik Cemaati’ne mensuptu.

82. *Mihran Tabakyan*

Eğitimci, yazar.

Ruhban okulları, Ortaköy ve Balat Ermeni okullarında öğretmenlik ve İstanbul Ermeni gazetelerinde yazarlık yaptı. Taşnaksutyun üyesiydi.

Başlıca eserleri şunlardır: Hantes Hay yev Inthanur Kraganutyan (Ermeni ve Genel Edebiyat Dergisi), Kants Vosgegen Tıbrutyun (Okuyuculuğun Altın Hazinesi), Adanayı Dzinuntyan Dzarı (Adana’nın Soyağacı), Hayots Kreru Küdi (Ermeni Alfabetinin Bulunuşu).

83. *Kevork Turyan*

1893-95 yılları arasında Çorlu Ermeni Okulu’nda müdürlük yaptı. Mısır’da kâtiplik yaptıktan sonra Amerika’ya geçti. Dorchester İlahiyat Fakültesi’nde okudu ve ders verdi. 1911’de Vartabed ünvanını aldı ve Armaş Manastırı’n-

da ilahiyat ve felsefe dersleri verdi. İstanbul'da Gedikpaşa ve Bakırköy'de vaizlik yaptı. 1912'de Trabzon'da ruhani lider vekilliği yaptı.

84. Hagop Topuzyan

Roma'da Urpanyan Ermeni Okulu'nda okudu. Vartabed olduktan sonra Bandırma, Kayseri ve Van'da din görevlisi olarak çalıştı. 1911'de itibaren Muş'ta piskoposluk yaptı.

85. Rupen Sevag (Çilingiryan)

Doktor, şair, yazar.

Ermeni şiirinin en büyük isimlerinden Rupen Sevag'ın asıl adı Rupen Çilingiryan'dır.

Edebi yetenekleri olmasına rağmen, bilime olan yakınlığını tespit eden başöğretmenin tavsiyesiyle tıp okumak üzere İsviçre'nin Lozan kentine gitti. Tıp tahsiline devam ederken Ermenice yazdığı şiirlerini, Lozan ve İstanbul Ermeni basınına gönderiyor ve yayımlatıyordu.

Sosyalist fikirlere olan yakınlığı nedeniyle Rupen, Nor Hosank (Yeni Akım) isimli derginin yazarları arasında yer aldı. 28 Mart-27 Haziran 1909 arasında "Bütün Ülkelerin Proleterleri Birleşiniz" çağrısıyla 7 sayı çıkan bu haftalık dergi, Osmanlı Devleti'ndeki ilk Ermenice Marksist dergiydi.

Tıp fakültesini 1911 yılında bitirerek hekimlik mesleğine burada başladı. 1914 yılına kadar Lozan'da birçok hasta-ne ve klinikte çalıştı. Bilim adamı kimliğiyle sanatçı kişiliği birlikte gelişti.

Rupen, hayatına ait olduğu topraklarda devam etmeye karar vererek Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından hemen önce ailesiyle birlikte İstanbul'a geldi.

86. Parseğ Şahbaz

Avukat, gazeteci.

Venedik'te bulunan Murad Rafaelyan Mıkhitaryan Okulu'na gönderildi.

Venedik'ten İstanbul'a döndükten sonra Aram Andonyan ve Mikayel Şamdancıyan'ın yayımladığı Dzağig (Çiçek) gazetesinde editörlük yaptı. Burada yetiştirdi ve gazetenin güçlenmesine, muhalif kimliğinin oluşmasına önemli katkılarda bulundu.

Eylül 1906'da İskenderiye'de anarşist eğilimli haftalık Grag (Ateş) gazetesini Yervant Odyan'la birlikte yayımlamaya başladı ancak ilk iki sayısını çıkarabildi.

Mayıs 1908'de İskenderiye'de on beş günlük Mıdrag (Kamçı) gazetesini yayımladı ve Haşuner (Havlamalar) başlıklı bülteni çıkardı.

Anayasanın ilanından sonra 1908 yılının sonbaharında İstanbul'a döndü.

1909'da Harput'ta Taşnaksutyun örgütlenmesi için çalıştı. Aynı amaçla önce Bulgaristan'a, sonra da Mısır'a gitti. Paris'e hukuk öğrenimi görmeye gitti. Burada Pro Armenia dergisinin yayımlanması için çalıştı. Boston'da çıkan Hayrenig (Vatan) ve Horizon (Ufuk) gazetelerine yazılar yazdı. 1913 yılında Parseğ Şahbaz, Taşnaksutyun yaygın organı Azadamard'ın Paris temsilcisiydi.

Diplomasını almak üzereyken, Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine ilan edilen seferberlik nedeniyle Ağustos 1914'ün başında İstanbul'a döndü.

87. Bısağ Der Khorenyan

Armaş mezunu. 1905'te Vartabed oldu ve Armaş Ruhban Okulu'nda ders verdi. Bir süre Büyükdere'de vaizlik yaptı. 1907'de Kiği'de, 1911-15'te Harput'ta görev yaptı.

88. Hovhannes Bucikanyan

Yeprad Koleji'nden mezun oldu ve uzun yıllar burada felsefe ve pedagoji dersleri verdikten sonra Amerika'ya yüksek öğrenim için gitti. Dönüp Harput Koleji'nde müfettişlik yaptı. Gazetelere bilimsel makaleler yazdı.

89. Hayg Tiryakyan (Hraç)

Siyasetçi, matbaa sahibi.

Taşnaksutyun önderlerinden ve Ermeni Ulusal Meclisi üyesi.

Kıbrıs'ta, Balkanlar'da ve Rusya'daki örgütsel çalışmalarda aktif görevler aldı. Taşnaksutyun 2. Kongresi'nde Kılıkya sorumlu organına üye seçildi. Bir süre için İskenderiye'de kaldıktan sonra İzmir'e gitti. 1901'deki örgüt sorumluları toplantısından hemen sonra, zengin Ermeni tüccarlarından para toplamak üzere yerel bir komite örgütledi.

1902'de İzmir'de tutuklandı. Bir süre hapiste kaldıktan sonra Bodrum'da hapsedilmek üzere sürgün edildi. Meşrutiyet ilanıyla serbest bırakıldı, İstanbul'a geldi. Burada 1909'da faaliyete geçen Azadamard'ın yöneticisi oldu. 1911'de Tiryakyan Matbaası'nı kurdu. Azadamard artık burada basılmaya başlandı. Aynı zamanda çok sayıda kitap yayımladı.

Taşnaksutyun faaliyetlerinin sürekli içinde bulundu. Hükümet çevrelerinde sadece bir Taşnaksutyun üyesi olarak değil, aynı zamanda Azadamard matbaasının sahibi ve müdürü, ağırlıklı olarak da Harbiye Nezareti'ne kumaş ve malzeme tedariki yapan ticari bir şirketin temsilcisi olarak biliniyordu.

90. Khajag (Karekin Çakalyan)

Gazete yöneticisi, eğitimci.

İlk yazısı Taşralı Gençlik, 1887 yılının Mayıs ayında Mışag (Ekin) gazetesinde yayımlandı. Daha sonra, Murc (Çekiç) ve Daraz (Görünüş) gazetelerinde de yazıları yayımlandı.

1893'te Cenevre'ye gitti ve Sosyal Bilimler Fakültesi'nden mezun oldu. Taşnaksutyun örgütlenme faaliyetlerinde yer aldığı İzmir'den 1897'de İstanbul'a geçti. Burada tutuklandı ve sekiz ay hapis yattı.

Karabağ'da bulunan Şuşi Ruhban Okulu'nu iki yıl yönetti. 1903'te yerleştiği Tiflis'te Mışag gazetesinin yöneticisi oldu. Bir yıl sonra gazete yöneticiliğinin yanında yeniden öğretmenliğe dönerek, Nersesyan Okulu'nda tarih, Fransızca ve siyaset derslerini vermeye başladı.

Rusya'da 1905'te yapılan reformlardan sonra gelişen nispeten daha özgür ortamda, Avedis Aharonyan ve Yeğişe Topçuyan'la birlikte Haraç (İleri), Alik (Dalga) gibi gazete ve dergileri kurarak yayımladı.

1913'te Samatya Ermeni Okulu'na müdür oldu.

91. Mıgırdiç Vorperyan

Hatıpti, jeoloji ve coğrafya meraklısıydı. 15 yıl Harput'ta görev yaptı. Taşra ve İstanbul Ermeni gazetelerinde yayınlanmış makaleleri vardır.

92. Levon Larents (Kirişçiyan)

Gazeteci, yazar, şair, çevirmen, eğitimci.

Larents 1902'de eğitimini tamamladıktan sonra Püzantion (Bizans) gazetesinde çalıştı. Aynı yıl İskenderiye'de Ermenice yayımlanan Azad Pem (Serbest Kürsü) gazetesinin muhabirliğini yaptı.

Abdülhamid döneminde Ermeniler üzerindeki yoğun baskılar nedeniyle 1905'te Boston'a gitti. Boston'da Hınçaklarla beraber Tsayn Hayrenyats (Vatan'ın Sesi) isimli gazeteyi yayımladı. Mısır'a gitti. 1906-1907'de Kahire'de, daha önce muhabirliğini yaptığı üç günlük Azad Pem (Serbest Kürsü) gazetesini yayımladı. 1907-1908'de Paris ve Tiflis'te bulundu. Arkadaşı Arpiar Arpiaryan'ın örgüt içi nedenlerle öldürülmesinden sonra Atina'ya geçti.

Larents, meşrutiyetin ilanından sonra İstanbul'a döndü. Boston'da yayımladığı Tsayn Hayrenyats gazetesini Eylül 1908'de haftalık olarak İstanbul'da yayımlamaya başladı. İstanbul'da iki yıl süreyle yayınlanan gazetenin başyazarlığını üstlendi. Aynı dönemde New York'ta yayımlanmakta olan Arakadz gazetesinin de muhabirliğini yaptı.

1911'de Adapazarı Getronagan Okulu'nda öğretmen ve müdür olarak görev yaptı. Burada uygarlık tarihi dersleri verdi. Levon Larents, İngilizce ve Fransızcadan Ermeniceye çok sayıda çeviri yaptı.

93. Karekin Hüsyen

Eğitimci, tarih, coğrafya, kaligrafi ve resim öğretmeni.

Öğrenimini Van'da Yeremyan Okulu'nda aldı. İstanbul'a gelerek Kumkapı ve Hasköy'deki Ermeni okullarında, nihayet Galata'daki Getronagan Okulu'nda öğretmenlik ve müdürlük yaptı. Tutuklanıp Ayaş'a gönderildiği günlerde Beşiktaş'ta Makruhyan Okulu'nda müdür olarak görev yapıyordu. Ermeni tarihi, coğrafya, resim ve sanat tarihi dersleri veriyordu. Hınçak Partisi'ne mensuptu.

94. Sarkis Parseğyan (Şamil)

Eğitimci.

Cenevre ve Paris'te eğitimini bitirdikten sonra gittiği Bulgaristan'da Taşnaksutyun'un faaliyetlerine katıldı.

1904-1909 yılları arasında Taşnaksutyun'un Muş-Van bölge yönetiminde görev yaptı ve Van'da örgütlenme faaliyetleri yürüttü.

Van bölgesinde bulunan tüm Ermeni okullarının teftiş ve denetimi görevini yürüttü. Aynı görevi daha sonra Giresun'da da yaptı. Aşkhadank (Emek) gazetesinin kurucularından biriydi.

95. Şavarş Krisyan

Spor eğitimcisi, gazeteci, yazar.

Paris'te Lycée Janson de Boné ve Londra'da Sandov okullarında okudu. Beden eğitimciliği diploması aldı.

1911 yılında İstanbul'a döndükten sonra, çeşitli okullarda beden eğitimi öğretmeni olarak çalıştı. Birçok spor kulübünün kurulmasını örgütledi. Aynı yıl Ermenice aylık Marmnamarz (Beden Eğitimi) gazetesi, Şavarş Krisyan'ın başyazarlığında yayın hayatına başladı. Dergi Ermeni gençlerini tüm mahallelerde ve köylerde spor kulüpleri kurmaya, kadınları spor yapmaya teşvik etti. Düzenleyicilerinin başında Krisyan'ın yer aldığı Ermeni Oyunları 1915 yılına kadar tekrarlandı.

96. Krikor Zohrab

Galatasaray Lisesi'nde ve Hukuk Okulu'nda okudu. Hukukçu olarak uluslararası bir üne sahip oldu. Osmanlı Ermeni edebiyatının en gözde isimlerinden biridir. Hrant Asadur ile 1892-93'te Masis gazetesini çıkardı. 1897'de ilk öyküsü Kayıp Bir Kuşak yayınlandı. Öykülerinin büyük bir kısmı Vicdanın Sesi, Yaşam Olduğu Gibi ve Sessiz Acılar başlıklı üç kitapta toplandı. Aynı zamanda şairdi. Ermeni Ulusal Meclisi'ne Samatya'dan delege, Osmanlı Meclis-i Mebusan'ına İstanbul milletvekili seçildi. Mecliste muhalefetin sesini yükseltti. İstibdat rejiminde çaresiz Fransa'ya geçti ve Meşrutiyet'le geri döndü.

97. Atom Şahen

Leipzig, Viyana ve Paris üniversitelerinde okudu. Meşrutiyet'le İstanbul'a geldi ve Araks Yayınevi'ni kurdu. Bu yayınevinde edebi eserler, okul kitapları, dergiler ve Azamard'ı yayınladı. Taşnaksutyun üyesiydi. Eğin'den Ermeni Meclisi'ne delege seçilmişti.

98. Harutyun Cangülyan

Siyasi aktivist. Ermeni Milli Meclisi üyesi. Hınçak Partisi üyesi.

1884'te İstanbul'a geldi. İlk yıllarda suçluluk yapan Cangülyan, daha sonra sarraflık yaptı. Hacı Artin Cangülyan olarak tanındı.

Hınçak Fırkası'nın İstanbul'daki ilk komitesinde yer aldı.

1908'e kadar yurt dışında yaşayan Cangülyan, meşrutiyetin ilanı üzerine çıkan aftan yararlanarak 18 yıl sonra İstanbul'a döndü. İstanbul Gedikpaşa'dan Ermeni Milli Meclisi'ne delege seçildi. Birleşik Hayırseverler Cemiyeti'nin kurucu üyesi oldu.

99. Ardaşes Semerciyan

Taşnaksuyun'un faal üyelerindendi. Babıâli gösterisi ve Osmanlı Bankası baskınına katıldı. Meşrutiyet'in ilanına kadar çeşitli yabancı ülkelerde kaldı ve sonra İstanbul'a döndü.

100. Ardaşes Der Stepanyan

İzmir Mesrobyan Okulu'nda okudu, 1902'ye kadar kâtip olarak çalıştı. Manisa ve Denizli'de öğretmenlik yaptı. Taşnak üyesiydi. 1905'te tutuklanıp Bodrum Kalesi'ne hapsedildi. Meşrutiyet'te Denizli, Ödemiş ve Karatay'da okul müdürlüğü yaptı. Sonraları eğitim faaliyetlerini bırakarak ticaretle uğraştı.

Sevgili,

Beni uzağa gtriiyorlar, senden uzağa, uzaklara Dikranagert'e (Diyarbakır) doğru. Ayađ hapishanesinden Őu arkadaşlar, benimle birlik-teler : Agnuni, Zartar, Sarkis Minasyan, Dr. Dağavaryan ve Cihangl.

Eređli garında bir Ermeniye rastladık; bu mektubu sana ulağtıracağına söz verdi bana. Kendine ve kızlarım Nunus ve Alos'a, iyi bak.

Bizi neden götürdüklerini bilmiyoruz; ama birbirimizi tekrar göre-bileceđimize dair umutlarım büyük.

Hayde Allahısmarladık !... Seni ve Godanlarımı () piyorum.*

Senin

K. Khajag

1915 Mayıs

(*) Bay ve Bayan Khajag'lar, kızları Nvart ve Araksi'ye sevginin ifadesi olarak "Godan" isim olarak da Nunus ve Alosa derlerdi.

Osman Köker, Osman Kavala, Zulal Őenmez Ertürk, Berrin Yrtmaç, Mehmet Kalkan, Bahar Onan, İlhan Sayın, Őengül Ertürk ve bütün Depo ekibine teŐekkrlr.

HRANT DİNK

2007-1915